

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston
matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda
1140-sonli guvohnoma bilan davlat
ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent
davlat yuridik universitetiga tegishli.
Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal
materiallaridan foydalanish, tarqatish
va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan
amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev,
K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov,
M. Sharifova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Jurnal 23.08.2024-yilda bosmaxonaga
topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli 23,48 b.t. Adadi: 100.
Buyurtma raqami: 133.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy
boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori,
dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili
va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori
(Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori
(Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi
huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi
(Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti
dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik
fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik
fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве Высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Ш. Жахонов, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Й. Махмудов, М. Шарифова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Журнал передан в типографию
23.08.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 23,48. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 133.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Верховном судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
legal scientific and practical journal
was registered by the Press and Infor-
mation Agency of Uzbekistan on De-
cember 22, 2020 with certificate No.
1140.

The journal is included in
the list of journals of the Higher
Attestation Commission under the
Ministry of Higher Education, Science
and Innovations of the Republic of
Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent
State University of Law. All rights re-
served. Use, distribution and reproduc-
tion of journal materials are carried
out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

The journal is submitted to the Printing
house on 23.08.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p. 23,48. Unit: 100.

Order: 133.

Published in Printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of
Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and
Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy
in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law
(Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk,
Poland)

A. Khoshimxonov – Associate Professor of Tashkent State University
of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law,
Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law
(Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges
under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World
Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of
Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Markaziy Osiyo davlatlarida kodekslashtirish jarayoni: ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS O'G'LI**
Tabiiy huquq nazariyasi va uning mohiyati

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 33 **NEMATOV JO'RABEK NEMATILLOYEVICH**
Ma'muriy islohotlar sharoitida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish: ilmiy-nazariy tahlil
- 42 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
2030-yilgacha o'tkaziladigan ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini rivojlantirishning ma'muriy-huquqiy jihatlari
- 56 **MUSTANOV ILXOM ABDIVALIJONOVICH**
Bank tizimini tashkil etish bo'yicha ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 71 **XAZRATQULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
"Lex informatica" – raqamli huquqlarni amalga oshirishning kollizion prinsipi sifatida
- 82 **XOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Insofsizlik fuqarolik-huquqiy kategoriya sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Sud hujjatlarini qayta ko'rish instituti: taftish instansiyasi faoliyati tahlili
- 105 **HABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylikning o'zaro tahlili
- 114 **XUDOYNABAYEV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Iqtisodiy protsessda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar faoliyatini raqamlashtirish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Yer qonunchiligi ijrosini nazorat qilish jarayonida prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxslarning jinsiy daxlsizligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar sabablari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI151 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoiy protsessda shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari

170 **IMOMNAZAROV ALISHER HASANOVICH**

Ko'zdan kechirish jarayoni va natijalarni qayd etish bilan bog'liq muammolar tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

180 **XUN VEYSIN**O'zbekistonda "Bir makon, bir yo'l" tashabbusini amalga oshirishning huquqiy jihatlari:
xitoylik investorlar uchun imkoniyatlar va xatarlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

191 **MAJIDOV SHAHZOD ABDIXALIL O'G'LI**Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi qonun
loyihagini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Процесс кодификации законодательства в государствах Центральной Азии:
некоторые теоретико-правовые вопросы

20 АМИРОВ САНЖАР ИЛЁС УГЛИ

Теория естественного права и её сущность

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

33 НЕМАТОВ ЖУРАБЕК НЕМАТИЛЛОВИЧ

Административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования
в условиях административных реформ: научно-теоретический анализ

42 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Административно-правовые аспекты развития сферы высшего образования в период
административной реформы до 2030 года

56 МУСТАНОВ ИЛХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Опыт отдельных зарубежных стран по организации банковской системы: сравнительно-правовой
анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

71 ХАЗРАТКУЛОВ ОДИЛБЕК ТУРСУНОВИЧ

Lex informatica как коллизионный принцип реализации цифровых прав

82 ХОСИЛОВ ЭРКИН ДИЛМУРОТОВИЧ

Недобросовестность как гражданско-правовая категория

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ТРЕТЕЙСКИЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ

94 ЭСАНОВА ЗАМИРА НОРМУРОТОВНА

Институт пересмотра судебных актов: анализ деятельности ревизионной инстанции

105 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБЕКОВИЧ

Анализ процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском
судопроизводстве

114 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Вопросы цифровизации деятельности лиц, содействующих осуществлению правосудия
в экономическом процессе

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

124 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Взаимодействие органов прокуратуры с другими государственными органами в процессе
надзора за исполнением земельного законодательства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. КРИМИНОЛОГИЯ. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

140 НИЯЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Причины совершения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

151 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**

Конституционные гарантии прав личности в уголовном процессе

170 **ИМОМНАЗАРОВ АЛИШЕР ХАСАНОВИЧ**

Анализ проблем, связанных с фиксацией процесса и результатов осмотра

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

180 **ХУН ВЕЙСИН**

Правовые аспекты реализации инициативы «Один пояс, один путь» в Узбекистане: возможности и риски для китайских инвесторов

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

191 **МАЖИДОВ ШАХЗОД АБДИХАЛИЛ УГЛИ**

Некоторые суждения по совершенствованию законопроекта о защите лиц, сообщивших о коррупционных правонарушениях

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **AXMEDSHAEVA MAVLUDA AXATOVNA**
Codification process in Central Asian countries: some theoretical and legal issues
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS UGLI**
Theory of natural law and its essence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 33 **NEMATOV JURABEK NEMATILLOEVICH**
Administrative and legal regulation of the activity of higher education organizations in the conditions of administrative reforms: scientific and theoretical analysis
- 42 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education in the period of administrative reforms until 2030
- 56 **MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
The experience of some foreign countries on the organization of the banking system: a comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 71 **KHAZRATKULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
“Lex informatica” as a principle of conflict for the implementation of digital rights
- 81 **KHOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Bad faith as a civil law category

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION AND MEDIATION

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Institute for review of judicial documents: an analysis of the activities of the inspection instance
- 105 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Mutual analysis of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases
- 114 **KHUDOYNAZAROV DADAKHON AVAZ UGLI**
Issues of digitalization of the activities of persons assisting in the implementation of justice in the economic process

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
Interaction of prosecutor's offices with other state bodies in the process of supervising the implementation of land legislation

12.00.08 – CRIMINAL LAW, PREVENTION OF OFFENSES. CRIMINOLOGY. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Reasons for committing crimes against the sexual integrity of minors

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. CRIMINOLOGY, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

151 **BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA**

Constitutional guarantees of individual rights in criminal proceedings

170 **IMOMNAZAROV ALISHER KHASANOVICH**

Analyzing issues related to the review process and recording the results

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

180 **HONG WEIXING**

Legal aspects of the implementation of the "one belt, one road" initiative in Uzbekistan: opportunities and risks for chinese investors

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

191 **MAJIDOV SHAKHZOD ABDIXALIL UGLI**

Some considerations for improving the draft law on the protection of persons reporting corruption offenses

Kelib tushgan / Получено / Received: 09.07.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 09.08.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 23.08.2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4./VJWH1097
UDC: 347.963(045)(575.1)

YER QONUNCHILIGI IJROSINI NAZORAT QILISH JARAYONIDA PROKURATURANING BOSHQA DAVLAT ORGANLARI BILAN O'ZARO MUNOSABATLARI

Abduxakimov Murodullo Tog'ayevich,

O'zbekiston Respublikasi Bosh
prokuraturasi boshqarma boshlig'i,
O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish
akademiyasi mustaqil izlanuvchisi,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
ORCID: 0000-0002-9544-4637
e-mail: murodill@inbox.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada prokuratura organlarining davlat hokimiyati va boshqaruvi idoralari, nazorat qiluvchi tashkilotlar, boshqa muassasalar va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish masalalari yoritildi. Ular o'rtasida ma'lumotlar va hujjatlar almashinuvi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga aralashmaslik tamoyilini amalga oshirish masalalari tahlil qilindi. Shuningdek, prokuraturaning yer maydonlarini ajratish, ulardan foydalanish hamda muhofaza qilish ustidan davlat nazoratini amalga oshirishga vakolatli organlar bilan to'g'ridan to'g'ri hamkorligiga zarurat borligi ko'rsatib o'tildi. Muallif prokuraturaning mahalliy davlat hokimiyati organlari va sektorlar bo'yicha hududlarda maxsus vakolatli davlat organlari bilan o'zaro hamkorligi muhimligini ta'kidlaydi. Yer haqidagi qonunchilik buzilishini erta aniqlash va buning oldini olishga qaratilgan faoliyatni muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashining ishi ilmiy va tanqidiy nuqtayi nazardan tahlil qilindi. Bundan tashqari, tadqiq qilinayotgan masala bo'yicha statistik ma'lumotlar, xorijiy mamlakatlar prokuratura organlarining boshqa idoralar bilan hamkorligidagi ijobiy tajribadan misollar, olimlar hamda tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari hamda soha mutaxassislarning fikrlari bayon etildi. Xulosa sifatida qonunchilikni takomillashtirishga oid takliflar hamda muallifning ushbu mavzuga oid xulosalari taqdim etildi.

Kalit so'zlar: prokuratura, davlat hokimiyati, davlat boshqaruvi, nazorat qiluvchi idoralar, hamkorlik munosabati, yer, qishloq xo'jaligi yerlari, sug'oriladigan yer, xorijiy mamlakatlar, ma'lumot almashish, yerlardan noqonuniy va o'zboshimchalik bilan foydalanish, javobgarlik.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ С ДРУГИМИ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ОРГАНАМИ В ПРОЦЕССЕ НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Абдухакимов Муродулло Тогаевич,

доктор философии по юридическим наукам (PhD),
самостоятельный соискатель Правоохранительной
академии Республики Узбекистан,
начальник управления Генеральной
прокуратуры Республики Узбекистан

Аннотация. В настоящей статье рассматриваются вопросы налаживания взаимодействия органов прокуратуры с органами государственной власти и управления, контролирующими органами, иными ведомствами, органами местного самоуправления. Анализируются вопросы обмена между ними информацией и документами, реализации принципа невмешательства в финансово-хозяйственную деятельность хозяйствующих субъектов, а также указывается на необходимость прямого сотрудничества между прокуратурой и органами, уполномоченными осуществлять государственный контроль за выделением, использованием и охраной земельных участков. Автором особо отмечается значение взаимодействия прокуратуры с органами государственной власти на местах и специально уполномоченными государственными органами в регионах по секторам. С научной и критической точки зрения проанализирована работа Республиканского совета по раннему выявлению нарушений законодательства о земле и координации деятельности, направленной на их предотвращение. Кроме того, были приведены статистические данные по исследуемому вопросу, примеры положительного опыта взаимодействия органов прокуратуры с другими ведомствами в зарубежных странах, научные взгляды учёных и исследователей, мнения экспертов в этой области. В заключении представлены предложения, связанные с совершенствованием законодательства, а также собственные выводы автора касательно данной темы.

Ключевые слова: прокуратура, государственная власть, государственное управление, надзорный орган, взаимодействие, земля, сельскохозяйственные земли, орошаемые земли, зарубежные страны, обмен информацией, незаконное и самовольное использование земли, ответственность.

INTERACTION OF PROSECUTOR'S OFFICES WITH OTHER STATE BODIES IN THE PROCESS OF SUPERVISING THE IMPLEMENTATION OF LAND LEGISLATION

Abduxakimov Murodullo Togaeovich,

Head of the Department of the Prosecutor General's Office

Republic of Uzbekistan,

Independent researcher of Law Enforcement Academy,

Doctor of Philosophy in Legal Sciences (PhD)

Abstract. This article highlights the issues of establishing interaction between the prosecutor's office and public authorities and management bodies, supervisory organizations, other institutions, and local self-government bodies. The exchange of information and documents, implementation of the principle of non-interference in the financial and economic activities of economic entities were analyzed. It was also noted that there is a need for direct interaction between the prosecutor's office and the bodies authorized to exercise state control over the allocation, use, and protection of land. The author emphasizes the importance of mutual cooperation of the prosecutor's office with local public authorities and specially authorized state bodies in the regions by sectors. From a scientific and critical point of view, the work of the Republican Council on early detection of violations of land legislation and coordination of measures aimed at their prevention was analyzed. In addition, statistical data on the issue under study, examples of positive experience of cooperation of prosecutor's offices of foreign countries with other agencies, scientific views of scientists and researchers, and opinions of experts in the field were presented. As a conclusion, proposals for improving the legislation and the author's conclusions on this topic were presented.

Keywords: prosecutor's office, public authority, public administration, supervisory bodies, cooperative relations, land, agricultural land, irrigated land, foreign countries, information exchange, illegal and unauthorized use of land, liability.

Kirish

Bugungi kunda ekin yerlari respublika umumiy yer maydonining (44,8 mln gektar) atigi 9,7 foizini (4,3 mln gektar) tashkil etib [1, 6-b.], shundan faqatgina 3,2 mln gektari sug'oriladigan yerlar hisoblanadi.

Aholi sonining o'sishi, qishloq xo'jaligi yerlarining boshqa toifalarga o'tkazilishi va global iqlim o'zgarishi oqibatida so'nggi 15 yilda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sug'oriladigan yer maydoni 23 sotixdan 16 sotixga yoki 24 foizga kamaygan [1, 21-b.].

Ana shunday sharoitda yerdan foydalanish sohasidagi qonun hujjatlarining ijrosini ta'minlash hamda bu boradagi prokuror nazoratining samaradorligini oshirish prokuratura organlarining davlat boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari hamda fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning to'liq va samarali yo'lga qo'yilganligiga bevosita bog'liqdir.

Biroq so'nggi yillarda prokuratura organlarining boshqa organlar bilan o'zaro hamkorligini yaxshilashga qaratilgan bir qator ishlar amalga oshirilganiga qaramay, prokuratura organlarining nazorat organlari, xususan, yerdan foydalanishni nazorat qilish va ularni muhofaza etishni ta'minlashga mas'ul bo'lgan organlar bilan munosabatlari yo'lga qo'yishda bir qator muammolar ko'zga tashlanmoqda. Bu esa o'z navbatida, yer maydonlarini talon-toraj qilish holatlarini o'z vaqtida fosh etilishini qiyinlashtirmoqda.

Bunday sharoitda, yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilish holatlarini aniqlash va bartaraf etishning yangi samarali usullarini ishlab chiqish zaruriyati yuzaga kelib, ilmiy tadqiqotlar o'tkazishni taqozo qilmoqda.

Yuridik adabiyotlarda prokuratura organlarining vazifa va yo'nalishlariga bag'ishlangan ko'plab ilmiy tadqiqotlar, ilmiy-nazariy fikrlar yuritilgan bo'lsa-da, biroq prokuratura organlarining yer munosabatlari ishtirokchilari bo'lgan davlat organlari bilan

o'zaro munosabatlari masalalari ilmiy jihatdan kompleks tadqiq qilinmagan.

Mamlakatimizda prokuror nazorati sohasida yetakchi huquqshunos olimlardan B.X. Po'latov, F.X. Raximov, O.M. Madaliyev, T.A. Umarov, I.B. Djurayev, A.A. Maxmudov va boshqalarning tadqiqot ishlarida ushbu mavzu prokurorlarning asosiy faoliyat yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda umumiy yoritilgan xolos.

Bundan tashqari, MDHga a'zo davlatlarda yer to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining ayrim jihatlari Y.G. Chervyakova, T.B. Ashitkova va O.V. Kalluginalar prokurorlarning yer to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirish borasidagi faoliyati bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borgan bo'lsa-da, biroq ular tomonidan Rossiya Federatsiyasi subyektlari doirasidagi hamkorlikning ba'zi bir masalalari yoritilgan xolos.

Shu sababli, biz quyida O'zbekiston Respublikasida prokuratura organlarining yer to'g'risidagi qonunchilik hujjatlari ijrosi ustidan nazorat faoliyatini amalga oshirish jaryonida davlat organlari bilan munosabatlardagi ba'zi bir jihatlarni ilmiy jihatdan tadqiq qildik.

Zero, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori N. Yo'ldoshev ta'kidlaganidek, prokuraturani tom ma'nodagi "Xalq prokuraturasi"ga aylantirish bo'yicha ko'rilayotgan choralar samarasi o'laroq, uzoq yillar davomida odamlarda jazolovchi organ sifatida tasavvur uyg'otib kelgan tizim endi ularning haq-huquqlari, o'z navbatida, davlatning manfaatlarini himoya qiluvchi, jamiyatda qonun ustuvorligi va adolat tantanasini ta'minlashga hissa qo'shuvchi tuzilmaga aylanayotgan bir sharoitda, prokurorlar faoliyatini to'g'ri tashkil qilish muhim hisoblanadi [2, 1-b.].

Shuningdek, barcha hokimiyat organlarining umumiy maqsadlarga erishish uchun sa'y-harakatlarini birlashtirish, ya'ni "mamlakatda qonun ustuvorligini mustahkamlash,

inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlatning manfaatlarini himoya qilish” [3, 23-26-b.] davlat boshqaruvi-ning asosiy prinsiplaridan biridir.

Material va metodlar

Qonun ustuvorligini ta’minlashga qaratilgan vazifalarni amalga oshirishda prokurorlar faoliyati samaradorligining oshishi, hech shubhasiz, prokuratura organlarining davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan o’zaro hamkorligining qanchalik yo’lga qo’yilganligi va uning takomillashtirilishi bilan bevosita bog’liqdir.

O’zbekiston Respublikasi Yer kodeksiga ko’ra:

- Vazirlar Mahkamasining yer munosabatlarini tartibga solish sohasidagi vakolatlari (*Yer kodeksining 4-moddasi*);

- viloyatlar, Toshkent shahar davlat hokimiyati organlarining yer munosabatlarini tartibga solish sohasidagi vakolatlari (*5-modda*);

- tumanlar davlat hokimiyati organlarining yer munosabatlarini tartibga solish sohasidagi vakolatlari (*6-modda*) batafsil sanab o’tilgan.

Yer kodeksining 83¹-moddasida esa yer uchastkalarini ajratish, ulardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilish ustidan davlat nazorati mahalliy davlat hokimiyati organlari hamda maxsus vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshirilishi belgilangan. Biroq Yer kodeksida qaysi organlar maxsus vakolatli davlat organlari hisoblanishi, ularning vakolatlari bilan bog’liq normalar ko’rsatib o’tilmagan.

Bugungi kunda o’z kuchini yo’qotgan, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004-yil 15-oktabrdagi “O’zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri davlat qo’mitasini tashkil qilish to’g’risida”gi PF-3502-sonli Farmoniga asosan, O’zbekiston Respublikasi Yer resurslari davlat qo’mitasi hamda O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Geodeziya, kartografiya va davlat kadastri

Bosh boshqarmasi negizida tashkil etilgan O’zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri davlat qo’mitasi – yerdan oqilona foydalanish va muhofaza qilish bo’yicha yagona davlat siyosatini amalga oshirish, yerdan oqilona foydalanish va muhofaza qilish ustidan davlat nazoratini amalga oshirish, joylarda davlat boshqaruvi organlari va davlat hokimiyati organlarining davlat kadastrlarini yuritish sohasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish va davlat kadastrlari yagona tizimini yuritishga mas’ul bo’lgan vakolatli organ hisoblangan.

Biroq O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 24-fevraldagi “Qishloq xo’jaligiga mo’ljallangan yerlardan foydalanish va muhofaza qilish tizimini takomillashtirishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-5006-sonli qaroriga asosan, yerlarni muhofaza qilishda va yerga oid munosabatlarni tartibga solishda yuqorida ko’rsatilgan Qo’mitaning vakolatlari ikkiga ajratilib, Qishloq xo’jaligi vazirligi va Kadastr agentligi yerlardan foydalanish va uni muhofaza qilish bo’yicha davlat nazoratini amalga oshiruvchi vakolatli maxsus idoralar ekanligi belgilab berilgan.

Bundan tashqari, Yer kodeksining 84-moddasiga ko’ra, fuqarolar, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari, ommaviy axborot vositalari va nodavlat notijorat tashkilotlari yer uchastkalarini ajratish, ulardan oqilona va maqsadli foydalanish hamda ularni muhofaza qilish ustidan jamoatchilik nazoratini o’z vakolatlari doirasida amalga oshirishga haqli ekanligi belgilab qo’yilgan.

Shuningdek, qonunchilikka ko’ra, tabiatni muhofaza qilish jamiyatlari, ilmiy jamiyatlar va boshqa jamoat birlashmalari, shuningdek, fuqarolar yerlardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshirishda davlat organlariga va fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlariga ko’maklashadilar.

Prokuratura organlari yer munosabatlarini tartibga soluvchi hamda yerlarni muho-

faza qilish ustidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi organlar sirasiga kirmasa-da, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-fevraldagi "Yer uchastkalaridan foydalanishda davlat nazorati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-138-son qaroriga asosan, prokuratura organlariga bir qator vazifalar yuklanib, Bosh prokuratura tarkibida Yer resurslari talon-toraj qilinishining oldini olish boshqarmasi hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri va viloyatlarda uning bo'limlari tashkil etilgan.

Prokuratura organlari o'ziga yuklangan vazifalarni amalga oshirish jarayonida yuqorida ko'rsatilgan davlat organlari bilan o'zaro munosabatga kirishsa-da, hech qanday holatda prokurorlarning faoliyatini davlat hokimiyati organlarining yerdan foydalanish va uni muhofaza qilish sohasidagi faoliyati bilan almashtirishga ruxsat berilmaydi. Prokurorlar ushbu sohada fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlarining buzilishiga sabab bo'luvchi huquqbuzarliklar to'g'risidagi ma'lumotlar kelib tushgan taqdirda prokuror olingan ma'lumotlarni vakolatli nazorat organiga yuborishi shart hisoblanadi.

Yuqoridagilarga ko'ra, mazkur tadqiqot jarayonida asosiy e'tibor yer to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosi ustidan prokuror nazoratini tashkil etishni huquqiy tartibga solish bo'yicha prokuraturaning davlat organlari bilan o'zaro hamkorligini tashkil qilishga oid nazariy qoidalar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga qaratildi.

Tadqiqot davomida tizimli-tuzilmaviy, qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiy, aniq sotsiologik, ilmiy manbalarni kompleks tadqiq etish, empirik material va statistik ma'lumotlar tahlili, qonun hujjatlarini ilmiy sharhlash va huquqni qo'llash amaliyotini o'rganish kabi usullardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Qonunlar ijrosini nazorat qilish bo'yicha ishlarni tashkil etish – eng avvalo axborot to'plash va tahlil qilish, ishlarni rejalashtirish

va nazorat qilishni tashkil qiladi. Biroq yuqoridagi ishlarni to'liq va samarali amalga oshirishda prokurorlarning davlat idoralari va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorligi muhim o'rin tutadi.

Shu o'rinda ayrim huquqshunos olimlarning prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlariga bag'ishlangan qarashlariga to'xtalib o'tish joizdir.

Xususan, huquqshunos olim B.X. Po'latovning fikriga ko'ra, "qonunlar ijrosi ustidan nazoratning tashkil etilishi prokuror nazorati faoliyatining o'ziga xos uslublaridan biri bo'lib, ushbu faoliyatning muvaffaqiyati uning markazda va joylarda qay darajada tashkil qilinganligi bilan belgilanadi" [4, 169-b.].

Rossiyalik olim A. Vayngardning qarashlariga ko'ra, "prokuror nazoratining amalga oshirilishi vakillik va ijro hokimiyati organlari faoliyatida huquq-tartibotning mustahkamlanishi bilan bevosita bog'liqdir" [5, 3-4-b.]. Haqiqatdan ham, qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining amalga oshirilishi qonunlarning ijro etilishiga va unga mas'ul bo'lgan mansabdor shaxslarning o'z vazifalarini to'liq va lozim darajada bajarishga undaydi.

Y. Vinokurov o'z ilmiy asarlarida prokuratura nazorat organlari, ularning mansabdor shaxslari tomonidan qonunlarning bajarilishini, shuningdek, ular tomonidan chiqarilgan huquqiy hujjatlarning qonuniyligiga rioya etilishini nazorat qilibgina qolmasdan, balki ular bilan turli shakllarda o'zaro hamkorlik qilishini ham alohida ko'rsatib o'tadi [6, 24-b.]. Y.Y. Vinokurov esa prokurorlarning huquqni muhofaza qilish va nazorat organlari, davlat hokimiyati va boshqaruv organlari, deputatlar bilan har taraflama aloqalari qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazorat bo'yicha ma'lumotlar bazasini shakllantirishga xizmat qilishini bayon qilgan [7, 83-b.].

Yer to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosi ustidan prokuror nazorati bo'yicha birinchi-lardan bo'lib tadqiqot olib borgan Y.G. Chervyakova ham Yer to'g'risidagi qonun hujjatla-

rini tekshirish metodologiyasini tavsiflashda ushbu sohada qo'shma faoliyatni muvofiqlashtirish bo'yicha boshqa huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat organlari bilan tekshirishlarga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish jarayonida o'zaro hamkorlikni tashkil etish muhim ekanligiga alohida e'tibor qaratgan [8, 115-b.].

Huquqshunos Sh.J. Raximov o'z ilmiy ishlarida prokuratura organlari o'zlarining ijtimoiy maqsadi, huquqiy maqomi va davlat hokimiyati tizimidagi o'rniga ko'ra nafaqat muvofiqlashtirishni, balki ushbu o'zaro hamkorlikni tashkil etishni ham amalga oshirishlari hamda qoida tariqasida, bu sohada yetakchi mavqega ham ega hisoblanishini ta'kidlab o'tgan [9, 96-b.].

Yuqoridagilardan hamda yuridik adabiyotlarda ilgari surilgan prokuror nazoratini rivojlantirish tendensiyalaridan (O.M. Madaliyev [10, 631-b.], B.X. Po'latov, Y.Y. Vinokurova [11, 433-436-b.], O.S. Kapinus [12, 169-b.]) kelib chiqqan holda qonun ustuvorligini ta'minlash borasidagi o'zaro hamkorlikni nafaqat prokuratura faoliyatini tashkil etishning elementlaridan biri sifatida, balki prokuratura organlarining tashqi funksional faoliyatining mustaqil yo'nalishi sifatida ham ko'rib chiqish mumkin, degan xulosani ilgari surish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining 2017-yil 7-noyabrdagi "Qishloq xo'jaligi sohasida qonunchilik ijrosi ustidan nazorat samaradorligini yanada oshirish to'g'risida"gi 160-sonli buyrug'ida asosiy e'tibor qonuniylikni mustahkamlash, qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini, davlat va jamiyatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarining qishloq xo'jaligi sohasini isloh qilish bilan bog'liq qismining og'ishmay ijro etilishini ta'minlash, islohotlarning amalga oshirilishiga to'siq bo'layotgan omillar va tizimli kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etishga qaratilgan [13, 63-78-b.].

Shunday ekan, prokuratura organlarining yerdan foydalanishni nazorat qilish va ularni muhofaza etishni ta'minlashga mas'ul bo'lgan va bu sohada davlat nazoratini amalga oshiradigan mahalliy davlat hokimiyati organlari, shuningdek, yerdan foydalanish va uni muhofaza qilishga maxsus vakolatli bo'lgan davlat boshqaruvi organlari hamda boshqa davlat organlariga uslubiy va amaliy yordam ko'rsatishi, ushbu organlar bilan o'zaro amaliy hamkorlikni ta'minlash borasida tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirishi talab etiladi.

Prokuratura organlari bilan davlat yer nazoratini amalga oshirishga vakolatli organlar o'rtasidagi bevosita hamkorlik bir qancha shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Bunda prokuratura va yer sohasidagi davlat nazorati organlari o'zaro hamkorlikda quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

1) O'zbekiston Respublikasining yer to'g'risidagi qonunchiligini takomillashtirish bo'yicha takliflarni tayyorlash;

2) amalga oshirilgan ijobiy ish tajribalarini birgalikda o'rganish, umumlashtirish va tarqatish;

3) bir-biriga uslubiy, huquqiy va amaliy yordamlar ko'rsatish;

4) qo'shma yig'ilishlar o'tkazilish (*masalan, yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilish holatlarini barvaqt aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan faoliyatni muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashi-ning yig'ilishlariga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish*), ishchi guruhlar shakllantirish va ularda birgalikda ishtirok etishni ta'minlash;

5) xodimlarning malakasini oshirish, huquqiy normalarning bir xilda qo'llanishini ta'minlash maqsadida ilmiy-amaliy anjumanlar, davra suhbatlari va seminarlarda ishtirok etish;

6) aniqlangan qonun buzilishi holatlari bo'yicha profilaktik tadbirlarda birgalikda ishtirok etish (*ommaviy axborot vositalarini jalb qilgan holda aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirish, huquqiy bilimlarni targ'ib qilish*);

7) o'zaro hamkorlik qiluvchi tomonlar asosida ishlab chiqilgan qo'shma uslubiy hujjatlar, tavsiyalar, uslubiy qo'llanmalar almashinuvini tayyorlash va nashr etish;

8) prokuror nazorati hujjatlari muhokamasida (taqdimnomalar ko'rib chiqilishida, protest va sudga berilgan da'vo arizalari muhokamalari) birgalikda qatnashish;

9) prokuratura tomonidan tekshirishlar o'tkazish, maxsus bilimlarni talab qiladigan masalalarni hal qilish uchun mutaxassislarni jalb qilish;

10) yer to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosi yuzasidan rejali tekshirishlar bo'yicha yillik rejalarni ishlab chiqishda ishtirok etish;

11) qo'shma tekshiruvlar o'tkazish, shu jumladan, ishchi guruh tarkibida hamda yer to'g'risidagi qonun hujjatlarini amalga oshirish jarayonida tekshiruvlar o'tkazish;

12) qonuniylik holati, o'zaro axborot almashishda olib borilayotgan tekshirishlar va yer to'g'risidagi qonunchilik buzilishlarini aniqlash bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar hamda o'z vakolatlarini amalga oshirishda statistik ma'lumotlarni o'zaro taqdim etishi sohasida o'zaro hamkorlikni amalga oshirishi mumkin.

Mamlakatimiz qonunchiligida yer sohasida davlat nazoratini amalga oshirish tizimi va uni amalga oshiruvchi organlar doirasi aniq shakllantirilgan.

Xususan, Yer kodeksining 12-bobi yer uchastkalarini ajratish, ulardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilish ustidan nazorat masalalari yoritilgan. Kodeksning 83¹-moddasiga ko'ra, yer uchastkalarini ajratish, ulardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilish ustidan davlat nazorati mahalliy davlat hokimiyati organlari hamda maxsus vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshirilishi belgilangan.

Shu o'rinda mahalliy davlat hokimiyati organlari – davlat hokimiyatining vakillik organi bo'lgan viloyatlar, tumanlar va shaharlar xalq deputatlari kengashlari hamda viloyatlar, tumanlar va shaharlardagi ijroiya hokimi-

yati ekanligini yana bir bora esga olmoqchimiz.

Bugungi kunda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 8-avgustdagi "Hududlarning jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishini ta'minlashga doir ustuvor chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3182-sonli qaroriga ko'ra, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, tumanlar, shaharlar hududlari tegishli chora-tadbirlar to'g'risida Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi raisi, viloyatlar va Toshkent shahri, tumanlar (shaharlar) hokimlari, prokuratura, ichki ishlar va davlat soliq xizmati hududiy organlari rahbarlari boshchilik qiladigan kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha sektorlarga bo'lingan.

Sektorlarning asosiy vazifalaridan biri – dehqon xo'jaliklari, tomorqa uchun ajratilgan yerlardan maqsadli foydalanish, meva-sabzavotchilik, chorvachilik, parrandachilik, baliqchilik, asalarichilik va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etishda fermer xo'jaliklariga ko'maklashish bo'yicha choralar ko'rishdan iboratdir.

Yuqoridagi vazifalardan kelib chiqqan holda prokuror yerlardan maqsadli va oqilona foydalanilishini ta'minlash bo'yicha davlat hokimiyati organlari bilan birgalikda, o'z hududlarda tenglik asosida javob beradi.

Biroq bizning fikrimizcha, ushbu holat noto'g'ri bo'lib, prokurorning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilab berilgan O'zbekiston Respublikasi hududida qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni Bosh prokuror va unga bo'ysunuvchi prokurorlar tomonidan amalga oshirilishi lozimligi haqidagi qoidalarga ziddir.

Umuman olganda, prokuratura organlariga qonunchilik ijrosi ustidan nazorat vazifasi yuklangan Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va boshqa MDH davlatlari qonunchiligida bunday yondashuvlar mavjud emas.

Yer qonunchiligiga ko'ra, yerlardan foydalanish va uni muhofaza qilish ustidan davlat

nazoratini amalga oshiradigan maxsus vakolatli idoralar haqida doirasi aniq belgilab berilmagan. Biroq O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlarida, yerlardan foydalanish va uni muhofaza qilish ustidan davlat nazoratini amalga oshirish vazifalari yuklangan idoralar sanab o'tilgan.

Ushbu qonunosti hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda, bunday vazifalarni amalga oshiruvchi asosiy organlar doirasiga Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligi va Qishloq xo'jaligi vazirligini kiritish mumkin.

Yerlardan maqsadli foydalanish va davlat kadastrlarini yuritish sohasida qonuniyligni ta'minlash bo'yicha o'zaro hamkorligini huquqiy tartibga solish g'oyat muhimdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-sentabrdagi "Yer hisobi va davlat kadastrlarini yuritish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6061-sonli Farmonining 3-bandida, Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligining asosiy vazifalari hamda faoliyat yo'nalishlari belgilab qo'yilgan.

Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligiga Farmonda yuklangan hamda yuqorida belgilangan vazifalarini amalga oshirishda prokuratura organlari bilan hamkorlikni qanday tartibda va shakllarda amalga oshirishi, respublikada amalga oshirilgan yer islohotlari, qonunchilikka kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalardan kelib chiqadigan vazifalarni amalga oshirishda hamkorlikning o'ziga xos jihatlari qonun hujjatlarida aniq belgilab qo'yilmagan.

Bugungi kunda prokuratura organlari va kadastr idoralari o'rtasida hamkorlik quyidagi shakllarda amalga oshirilmoqda:

- hamkorlikda nazorat tadbirlari o'tkazilmoqda;

- prokuratura tomonidan o'tkaziladigan tekshirish va taftishlarga agentlik xodimlari mutaxassis sifatida jalb qilinmoqda;

- hamkorlikda targ'ibot va profilaktik tadbirlari tashkil etilmoqda;

- axborot almashinuvini tizimli ravishda yo'lga qo'yish va qonunchilik hujjatlarida belgilangan boshqa shakllarda ham amalga oshirilayotganligi, bugungi kunda amaliyotda o'z aksini topmoqda.

Agentlik va uning hududiy tashkilotlari xodimlari tomonidan quyidagi holatlarda jinoyat alomatlarini aniqlash mezonlariga rioya qilinishi maqsadga muvofiqdir:

- og'ir oqibatlariga sabab bo'lgan yerdan foydalanish shartlarini buzish;

- ma'muriy jazo qo'llangandan so'ng sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha, shu jumladan, yer uchastkasi o'zboshimchalik bilan egallab olinganligi fakti to'g'risida vakolatli organlarni xabardor etish bo'yicha yer egasi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachi tomonidan choralar ko'rmaslik;

- ma'muriy jazo qo'llanganidan keyin yer uchastkalarini o'zboshimchalik bilan egallab olish, shu jumladan, ushbu yer uchastkalariga nisbatan qonuniy huquqlari mavjud bo'lmagan holda ulardan foydalanish;

- sug'oriladigan yer uchastkalarida qurilish ishlarini amalga oshirilgan holda ularni o'zboshimchalik bilan egallab olish yoki qishloq xo'jaligi oborotidan chiqarish;

- sug'oriladigan yer uchastkasini yoki uning bir qismiga bo'lgan huquqni sotish yoxud qonunga xilof ravishda boshqacha tarzda o'zga shaxsga berish;

- ko'chmas mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni tasdiqlaydigan hujjatlarni, shu jumladan, yer uchastkalarini berish va olib qo'yish bilan bog'liq hujjatlarni qalbakilashtirish yoki ulardan foydalanish;

- geodezik punktlarni yo'q qilish yoki shikastlantirish ancha miqdorda zarar yetkazilishiga yoxud boshqacha og'ir oqibatlariga olib kelish va boshqa holatlar aniqlanganda albatta bunday hujjatlarni ko'rib chiqish uchun prokuratura organlariga yuboriladi.

Agentlik va uning hududiy tashkilotlari tomonidan prokuratura organlariga yuboriladigan huquqiy hujjatlar doirasi bo'yicha turli xil muammolar uchrab turadi. Aksariyat holatlarda prokuratura organlariga aniqlangan qonun buzilishi holatlari bo'yicha rasmiylashtirilgan dalolatnoma yuborish bilan cheklaniladi xolos. Yoki ayrim kadastr idoralari tomonidan prokuratura organlariga yuborilayotgan xatda aniqlangan jiddiy qonun buzilishi holatlari haqida bayon qilishsa-da, biroq ushbu holatlarni tasdiqlovchi hujjatlarni yubormasdan, kelgusida ushbu hujjatlarni prokuratura organlaridan kadastr idoralariga qaytishiga sabab bo'ladi. Bu esa aniqlangan qonun buzilishi holatlariga nisbatan o'z vaqtida qat'iy ta'sir choralar ko'rilmaligiga hamda qonun buzilishi holati bo'yicha kelgusida jiddiy oqibatlarga olib keladi.

Masalan, sug'oriladigan yer maydonlarida qurilishlar amalga oshirilayotganligi, uy-joy qurish uchun fundamentlar qurilayotganligi haqida ma'lumot berilgan bo'lsa-da, hujjatlarining to'liq yuborilmasligi, ushbu hujjatlarning qaytarilishiga sabab bo'ladi. Bu esa hujjatlar to'liq yuborilgunga qadar ushbu yerlarda uy-joylar qurilishi va kelgusida uni bartaraf qilishda jiddiy muammolar kelib chiqishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu sababli, kadastr idoralari tomonidan jinoyatlar sodir qilinganligi haqida ma'lumotlar aniqlangan taqdirda, quyidagi hujjatlarni prokuratura organlariga yuborishlari maqsadga muvofiq sanaladi:

1. Dalolatnoma, oraliq dalolatnoma, bayonnoma yoki ma'lumotnoma. Ushbu hujjatlarda, nazorat obyektining to'liq nomi, nazorat tadbiri bilan qamrab olingan davr uchun mas'ul bo'lgan mansabdor shaxsning lavozimi, familiyasi, ismi va otasining ismi; qonun hujjatlarining buzilgan normalarini aniq ko'rsatgan holda monitoring qilish, tekshirish va o'rganish paytida aniqlangan qoidabuzarlik va kamchiliklar faktlari; qonun buzilish holati sodir etilgan yer uchastkasi-

ning fotosurati, internet tarmog'i orqali olingan kosmik surat va hududning qishloq xo'jaligi xaritasi.

2. Ko'rsatilgan mansabdor (mas'ul) shaxslarning lavozimga tayinlash haqidagi tegishli tarzda tasdiqlangan buyruqlarning (farmoyish, qaror) nusxalari.

3. Qonun buzilishiga yo'l qo'ygan shaxslarning xizmat vazifalarini belgilovchi yo'riqnoma, buyruq, mehnat shartnomasi yoki boshqa hujjatlarning tegishli tarzda tasdiqlangan nusxalari.

4. Korxona faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy xarakterga ega bo'lgan hujjatlar (nizomi va boshqalar) nusxasi.

5. Qonun hujjatlari buzilganligini tasdiqlovchi hujjatlarning (buyruq, qaror, bayonnomalari, reyestrda ko'chirma, to'lov varaqasi, aloqa xati va boshqalar) asli yoki tegishli tarzda tasdiqlangan nusxasi yoxud ko'chirmasi.

6. Qonun buzilishiga yo'l qo'ygan mansabdor shaxslarning yozma tushuntirishlari yoki e'tirozlarining asl nusxalari, tushuntirish berishdan bosh tortgan hollarda bu haqda tuzilgan dalolatnoma.

7. Nazorat obyektining mansabdor shaxsi tomonidan keltirilgan vajlari (yozma e'tirozlari), qonun buzilishlar fakti bo'yicha agentlik xodimi tomonidan tuzilgan xulosa.

8. Nazorat obyektining mansabdor shaxsi yig'ma dalolatnoma (dalolatnoma, oraliq dalolatnoma) yoki ma'lumotnomani imzolashdan yoxud qabul qilishdan bosh tortgan hollarda ularning nusxalari nazorat obyektiga yuborilganligini tasdiqlovchi hujjat va boshqa aniqlangan qonun buzilishi faktini tasdiqlash maqsadida boshqa hujjatlar ham ilova qilinishi mumkin.

Prokuratura organlari va kadastr idoralari o'rtasidagi hamkorlik haqida so'z yuritilganda, axborot almashinuvi shakllari haqida bevosita to'xtalmasdan imkoni yo'q. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining 2017-yil 7-noyabrdagi "Qishloq xo'jaligi sohasida qonunchilik ijrosi ustidan nazorat samaradorligini yanada oshirish to'g'risida"gi

160-sonli buyrug'i talablariga ko'ra, prokuratura organlari tomonidan agentlik va uning hududiy boshqarma hamda bo'limlari tomonidan qabul qilingan huquqiy hujjatlari, jumladan, mehnat huquqlari va asosiy faoliyatga oid buyruqlar, farmoyishlar va qarorlar, shuningdek, huquqbuzarlar, shu jumladan, tadbirkorlik subyektlariga nisbatan huquqiy ta'sir choralarini qo'llash haqidagi qarorlarni har chorakda, qonuniylik holati bo'yicha esa har olti oyda tekshirish o'tkazishi kerakligi belgilab qo'yilgan.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi va Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligi o'rtasida, "Yerlardan maqsadli foydalanish va davlat kadastrlarini yuritish sohasida qonuniylikni ta'minlash bo'yicha o'zaro hamkorlik to'g'risida"gi tartib qabul qilingan.

Unda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligi o'rtasida yerlardan maqsadli foydalanish, yer toifasidan qat'i nazar, barcha turdagi yer uchastkalarini o'zboshimchalik bilan egallab olish, oborotdan chiqarish, talon-toraj qilish hamda davlat kadastrlarini yuritish sohasida qonuniylikni ta'minlash bo'yicha o'zaro hamkorlik tartibi belgilangan.

Bizga ma'lumki, kadastr idoralari xodimlari jinoyatlar haqidagi ariza va xabarlarini ko'rib chiqish vakolatiga ega emas. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 321-moddasi talablariga ko'ra, jinoyat ishi qo'zg'atishga faqatgina surishtiruvchi, tergovchi va prokuror haqli hisoblanadi. Ushbu kodeksning 322-moddasiga ko'ra esa korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari va mansabdor shaxslar bergan xabarlar asosida ham jinoyat ishi qo'zg'atilishi mumkin [15, 207-208-b.]

Agentlik xodimlari yuqorida ko'rsatilgan talablarga ko'ra jinoyat ishi qo'zg'atish vakolatiga ega emasligi sababli, ular tomonidan o'tkaziladigan nazorat tadbirlarida jinoyat alomatlari aniqlangan holatlar bo'yicha,

tegishli yig'ma hujjatlarni (*ma'lumotnoma, dalolatnoma, oraliq dalolatnoma va h.k*) rasmiylashtirilgandan so'ng huquqiy baho berish uchun prokuratura organlariga yuborishi maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-sentabrda "Yer hisobi va davlat kadastrlarini yuritish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6061-sonli Farmonining 1-bandida O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasining qishloq xo'jaligi yerlari va ekinlarini monitoring qilish, qishloq xo'jaligi ekinlarini joylashtirish, qishloq xo'jaligi yerlarini muhofaza qilish bo'yicha davlat nazoratini amalga oshirish, tuproq bonitirovkasini o'tkazish, qishloq xo'jaligi yerlarining me'yoriy qiymatini aniqlash, tuproq unumdorligini oshirish, tuproqshunoslik, geobotanikaga oid tadqiqotlarni amalga oshirishga doir vazifalari, funksiyalari hamda vakolatlari Qishloq xo'jaligi vazirligiga o'tkazilganligi ko'rsatilgan.

Mazkur Farmon talablaridan kelib chiqqan holda, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 14-yanvardagi 22-sonli qaroriga ko'ra, "Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar va ekin maydonlarida monitoring ishlarini amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi nizom qabul qilindi.

Ushbu qonun hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda, shuni ko'rish mumkinki, qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar va ekin maydonlari monitoringining O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, viloyatlar qishloq xo'jaligi boshqarmalari va tuman (Quvasoy shahar) qishloq xo'jaligi bo'limlari, shuningdek, "O'zdavloyiha" instituti va uning hududiy bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Bundan tashqari, yuqorida ko'rsatilgan qaror bilan "Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarni muhofaza qilish bo'yicha davlat nazoratini amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi

hamda “Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarda yer tuzish ishlarini amalga oshirish tartibi to‘g‘risida”gi nizomlar ham qabul qilingan.

Umuman olganda, Qishloq xo‘jaligi vazirligi va uning hududiy organlari tomonidan yuqoridagi qonun hujjatlari bilan belgilangan vakolatlarini amalga oshirish jarayonida albatta prokuratura organlari bilan hamkorlik qilinadi. Mazkur hamkorlik hududiy Kadastr agentligi bilan amalga oshiriladi, bu hamkorlikning shakli va tartibi esa yuqorida biz ko‘rib o‘tgan holatlar bilan bir xilda desak, to‘g‘ri bo‘ladi.

Biroq hozirgi kunga qadar ushbu o‘zaro hamkorlik tartibi, shakli va amalga oshiriladigan tadbirlar doirasi bo‘yicha biror-bir huquqiy hujjat mavjud emas. Bunda ham Qishloq xo‘jaligi vazirligi va prokuratura organlarining huquqiy munosabatlari va o‘zaro hamkorligini belgilovchi biror-bir qoidalar amaldagi qonun hujjatlarida aniq ko‘rsatib o‘tilmagan.

Shu sababli, O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi va Qishloq xo‘jaligi vazirligi o‘rtasida “Qishloq xo‘jaligi yerlaridan maqsadli foydalanish va davlat kadastrlarini yuritish sohasida qonuniylikni ta‘minlash bo‘yicha o‘zaro hamkorlik to‘g‘risida”gi tartib qabul qilinishi maqsadga muvofiq hisoblandi.

O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-apreldagi “O‘rmon to‘g‘risida”gi yangi tahrirdagi O‘RQ–475-sonli Qonunining 13-moddasiga ko‘ra, O‘rmon xo‘jaligi davlat qo‘mitasi o‘rmonlarni muhofaza qilish, himoya qilish, ko‘paytirish, takroriy ko‘paytirish, qayta tiklash, ularning mahsuldorligini oshirish va ulardan foydalanish sohasida, o‘rmon fondi yerlarida idoraviy nazoratni amalga oshirishi ham belgilab qo‘yilgan.

Bosh prokuratura va O‘rmon davlat qo‘mitasi tomonidan imzolangan 2021-yil 14-yanvardagi “O‘rmon fondini muhofaza qilish, yerdan oqilona foydalanish, o‘simlik va hayvonot dunyosini himoya qilish sohasida

qonuniylikni ta‘minlash bo‘yicha hamkorlik to‘g‘risida”gi tartibda prokuratura organlari va o‘rmon xo‘jaliklari o‘rtasidagi hamkorlik shakllari va amalga oshirilish tartibi haqida batafsil to‘xtalib o‘tilgan.

Umuman olganda, qonunchilikka ko‘ra, Suv xo‘jaligi vazirligi, Transport vazirligi, Energetika vazirligi, Sog‘liqni saqlash vazirligi, Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi, Madaniyat vazirligi, Sport vazirligi, Turizm va madaniy meros vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi, Davlat geologiya va mineral resurslar qo‘mitasi, Ipakchilik va jun sanoatini rivojlantirish qo‘mitasi, “Hududgazta‘minot”, “O‘ztransgaz”, “O‘zbekiston temir yo‘llari”, “O‘zbekiston milliy elektr tarmoqlari” va “Hududiy elektr tarmoqlari” Ajlar va ularning tizimidagi tashkilotlarga doimiy va vaqtinchalik foydalanish uchun berilgan yer uchastkalaridan samarali foydalanilishini o‘rganib borishlari borasida vazifalar yuklangan bo‘lib, ushbu vazirlik va idoralar rahbarlariga birlashtirilgan yer uchastkalaridan maqsadli va oqilona foydalanilishi hamda ular talon-to‘ro‘j qilinishining oldini olish bo‘yicha shaxsiy mas‘uliyat belgilangan.

Yerdan foydalanish va uni muhofaza qilish sohasidagi qonun hujjatlari ijrosini nazorat qilishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli alohida ahamiyat kasb etadi.

Prokurorlar o‘z faoliyatlarida jamoatchilik bilan hamkorlikning o‘z maqsad va vazifalariga javob beradigan, prokuratura organlarida shakllangan, shuningdek, boshqa davlat organlari tomonidan ishlab chiqilgan eng samarali shakllardan foydalanishlari muhim hisoblanadi.

Yer kodeksining 84-moddasi talablari-ga ko‘ra, fuqarolar, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, ommaviy axborot vositalari va nodavlat notijorat tashkilotlariga yer uchastkalarini ajratish, ulardan oqilona va maqsadli foydalanish hamda ularni mu-

hofaza qilish ustidan jamoatchilik nazoratini o'z vakolatlari doirasida amalga oshirishga haqli.

O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonunining 11-moddasida fuqarolar yig'inining vakolatlari ko'rsatilgan bo'lib, unga ko'ra, fuqarolar yig'ini tegishli hududda ekin maydonlaridan samarali foydalanilishi va yerlarni muhofaza qilish ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishi belgilangan.

Shuningdek, 2022-yil 21-fevraldagi "Yer uchastkalaridan foydalanishda davlat nazorati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-138-sonli qarorining 3-qismi b-bandiga ko'ra, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari hamda mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha tuman (shahar) hokimining yordamchilariga o'z hududida qurilishi boshlangan har qanday bino yoki inshootlarning qonuniyligini aniqlash bo'yicha mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlariga, qurilish va kadastr organlariga so'rov yuborish huquqi berilgan.

Mazkur so'rovlar 5 ish kunida majburiy tartibda ko'rib chiqilib, qurilishi boshlangan bino va inshootlarga ruxsat beruvchi hujjatlar mavjud yoki mavjud emasligi to'g'risida ma'lumot taqdim etiladi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari so'rovlar asosida olingan ma'lumotlarni o'z binosida barcha fuqarolar uchun ko'rinarli bo'lgan joyda joylashtiradi hamda aniqlangan noqonuniy holatlar bo'yicha ma'lumotlarni bir kunlik muddatda yer sohasida nazoratni amalga oshiruvchi organlarga taqdim etadi.

Prokuratura organlari tomonidan o'zlariga biriktirilgan yerlardan foydalanilishi va uni muhofaza qilinishi ustidan nazoratni amalga oshirishda, albatta, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bilan hamkorlik qilinadi. Chunki, aksariyat holatlarda ma'lum bir hududda yerdan foydalanilishi,

qurilishlar amalga oshirilishi va boshqa holatlar haqida ushbu mahalla fuqarolar yig'ini xabardor bo'ladi.

Shuningdek, tabiatni muhofaza qilish jamiyatlari, ilmiy jamiyatlar va boshqa jamoat birlashmalari, shuningdek, fuqarolar yerlardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshirishda davlat organlariga va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga ko'maklashadilar.

Fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashlari dehqon xo'jaliklarining yer uchastkalaridan hamda tomorqa yerlardan maqsadli va samarali foydalanilishi, shu jumladan, yerlarga ishlov berilishining holati, urug'lar, ko'chatlar va daraxtlarning ekilishi, issiqxonalar qurilishi, chorva va parrandaning ko'paytirilishi ustidan jamoatchilik nazoratini hamda uylarni aylanib chiqish orqali muntazam ravishda monitoringni amalga oshiradi.

Tadqiqot natijalari tahlili

O.V. Kaluginaning fikriga ko'ra [16, 155-156-b.], prokuratura organlarining yuqorida ko'rsatilgan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va boshqa jamoatchilik bilan axborot, tashkiliy, huquqiy, uslubiy, intellektual potentsiallari [19, 102-b.]ning birlashtirishi:

- qonuniylik holatini tez va to'liq tahlil qilish va qonun buzilishlarini bartaraf etish va buzilgan fuqarolarning huquq va erkinliklarini tiklashga qaratilgan javob choralarini ko'rish imkonini beradi;

- turli xil nazorat organlari tomonidan ayni bir hududda va bir masala bo'yicha bir xil tekshirishlar o'tkazilishiga, ular "faoliyatining beqarorlashishiga" yo'l qo'ymaydi;

- yerdan foydalanish, qurilish va kartoografiya sohasidagi maxsus bilimlardan foydalanilgan holda tekshirish uslublarini takomillashtirilishiga ko'maklashadi;

- yerdan foydalanish va uni muhofaza qilish sohasidagi davlat nazorati, shu jumladan, prokuratura nazorati samaradorligini oshirishga imkon beradi;

– ijro hokimiyati organlarining yer resurslarini boshqarish sohasidagi vakolatlarining to'g'ri bajarilishini ta'minlaydi;

– yer qonunchiligi, fuqarolik, ma'muriy, jinoyat, jinoyat-protsessual, fuqarolik protsessual va iqtisodiy protsessual qonunchilik hujjatlarini bir xilda qo'llash imkoniyatini oshiradi;

– mamlakatdagi siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni, shuningdek, tabiiy ekologik xususiyatlar va qonuniyatlarni hisobga olgan holda yer to'g'risidagi qonunchilik tizimini takomillashtirib borishga ko'maklashadi.

Bizning fikrimizga ko'ra, prokuratura organlari bilan fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning asosiy shakllari 1) qo'shma kompleks dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda doimiy ravishda ishtirok etish; 2) qo'shma tadbirlarni o'tkazish; 3) axborot almashinuvi; 4) uslubiy, maslahat, tashkiliy yordam; 5) o'zaro hamkorlikning boshqa shakllarida namoyon bo'ladi.

Jamoatchilik bilan samarali hamkorlikni ta'minlashda prokuror jamoatchilik bilan munosabatlarning turli sohalarida sodir etilgan huquqbuzarliklar to'g'risida doimiy qo'shimcha ma'lumot manbasiga ega bo'lish, shunga mos ravishda qonuniylik va huquqtartibot holatiga samarali ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga fuqarolik jamiyati institutlari – axborot tashuvchilari uchun prokuror tomonidan olingan ma'lumotlarning tekshirilishi va qonunda nazarda tutilgan hollarda, aniq faktlar yuzasidan prokuror javob choralarining ko'rilishi ham muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, o'zaro hamkorlikda tomonlar o'zaro manfaatdor bo'lgan boshqa ma'lumotlarni, xususan, rejalashtirilgan yoki o'tkazilayotgan alohida tadbirlar yoki tegishli hamkorlik shartnomalarida belgilangan masalalar bo'yicha ham axborot almashish imkoniga ega bo'ladilar.

Ta'kidlash kerakki, bundan 5 yil oldin deyarli yopiq idora bo'lgan prokuratura faoliya-

tiga bugun oshkoralik xos, xalqqa amalda hisobot berish tizimi yo'lga qo'yilgani esa tom ma'noda inqilobiy hodisadir. Zotan, hozirgi kunda prokurorlar xalq deputatlari mahalliy Kengashlari va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga o'z faoliyati haqida muntazam hisobot bermoqda, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar orqali har kuni tezkor axborot va ma'lumotlar keng jamoatchilikka taqdim etilmoqda.

Bundan tashqari, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan bir qator hollarda prokuratura organlari nazorat organlarining mansabdor shaxslaridan (davlat inspektorlaridan) zarur hujjatlar, materiallar, statistik va boshqa ma'lumotlarni taqdim etishlarini, yuzaga kelayotgan masalalarga oydinlik kiritish uchun mutaxassislarni ajratishni talab qilish, huquqbuzarliklar to'g'risidagi mavjud ma'lumotlar asosida suv va suvdan foydalanish va uni muhofaza qilish sohasidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini tekshirish huquqiga ega. Binobarin, O'zbekiston Respublikasining "Prokuratura to'g'risida"gi Qonuni 6-moddasiga muvofiq, prokurorning hujjatlar, materiallar va boshqa ma'lumotlarni taqdim etish, taftish, tekshirishlar o'tkazish, mutaxassis ajratish, prokuraturaga kelish va aniqlangan qonunbuzarliklar xususida tushuntirishlar berish, qonunbuzarliklarni, ularga imkoniyat yaratayotgan sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish, shuningdek, qonunga rioya etish to'g'risidagi o'z vakolatlari doirasida qo'yayotgan talablarini bajarish barcha fuqarolar va yuridik shaxslar uchun majburiydir.

Prokuratura organlari o'z vazifalarini amalga oshirishlari uchun zarur bo'lgan axborot, hujjatlar va ularning nusxalari mazkur organlarning talabiga muvofiq bepul beriladi.

Prokuraturada murojaatlar bilan ishlash tizimi tubdan takomillashtirildi, Bosh prokuraturada murojaatlarni uzluksiz qabul qiluvchi markaz faoliyati yo'lga qo'yildi, joylarda sayyor qabullar tashkil etish doimiy amaliyotga aylandi.

Olingan ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi 5 yilda prokuratura organlariga 1 mln 249 mingga murojaat kelib tushgan bo'lib, shundan 1 mln 187 ming nafar fuqaro bevosita qabul qilingan. Ayniqsa, olis va chekka hududlarda o'tkazilgan sayyor qabullar orqali 323 ming nafar fuqaroning muammolari hal etilgan.

Prokuratura organlarining davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari hamda fuqarolik jamiyati institutlari bilan o'zaro hamkorligining bugungi holatini o'rganishda, so'nggi besh yilda nisbatan faollashganligi to'g'risida xulosaga kelish mumkin. Bunday xulosaga kelishga o'z navbatida quyidagi omillar asos bo'ladi:

- prokuratura va nazorat organlari, shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlari bilan o'zaro hamkorligi masalalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan olib borilayotgan ochiqlik siyosati, bunga mos ravishda, mamlakatimiz prokuratura organlari faoliyati ochiqligi va uning jamiyat oldida hisobdorligini ta'minlash vazifalarining O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasining "Huquqni muhofaza qiluvchi organlarining yangi qiyofasini shakllantirish va ularning faoliyatini xalq manfaatlari, qadr-qimmat, huquq va erkinliklarini samarali himoya qilishga yo'naltirish" nomli 17-maqсадiga muvofiqligida;

- O'zbekiston Respublikasining Bosh prokuraturasi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosida yangi tashkiliy tuzilmalar, ya'ni Jamoatchilik bilan aloqalar va huquqiy axborot bo'limlari va tegishli lavozimlarning joriy etilishida;

- prokuratura organlari tomonidan ko'rib chiqilayotgan faoliyatni tashkil etish va amalga oshirishda ijobiy tajribaning to'planganligida;

- prokuratura organlarining jamoatchilik bilan aloqalar va huquqiy axborot bo'yicha

mas'ul xodimlari uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarining tashkil etib borilishi, o'zaro hamkorlik masalalariga bag'ishlangan ilmiy, o'quv va o'quv-uslubiy adabiyotlarning yaratilishida;

- o'zaro hamkorlikning huquqiy asoslari, birinchi navbatda, hamkorlik shartnomalarini imzolash orqali takomillashtirishda yuzaga keladi.

Bugungi kunda prokuratura organlarining yer to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirishi bilan birgalikda, Bosh prokuror rahbarligidagi "Yer to'g'risidagi qonun buzilishi holatlarini barvaqt aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan faoliyatni muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashi" faoliyati ham yo'lga qo'yilganligi, bu borada keyingi yillarda amalga oshirilgan eng muhim islohotlardan biridir desak, to'g'ri bo'ladi.

Chunki, amaldagi Yer kodeksi talablariga ko'ra, yerlarning muhofaza qilinishi ustidan davlat nazoratini amalga oshirish mahalliy davlat hokimiyati va boshqa vakolatli idoralarga yuklangan bo'lsa-da, biroq ushbu idoralar zimmasiga yer ajratish, yer maydonlarini auksionga qo'yish, yerlarni monitoring qilish va boshqa ko'plab ijro hokimiyati vazifalari yuklanganligi sababli, o'zlariga qonun bilan biriktirilgan yuqoridagi vazifalar ijrosida sustkashlikka yo'l qo'yib kelinayotgan edi.

Biroq bugungi kunda Kengash oldiga qo'yilgan ayrim vazifalarni qayta ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki, Kengashning yer munosabatlarini tartibga solish borasidagi vakolatlari cheklangan hamda uning faoliyatini amalga oshirish uchun esa mablag' va moliyaviy imkoniyatlari mavjud emas.

Xulosalar

Yuqoridagilardan shuni xulosa qilish mumkinki, prokuratura organlarida yer sohasidagi qonun hujjatlari ijrosi ustidan nazoratni kuchaytirmasdan turib, ushbu sohada qonun ustuvorligini ta'minlash mushkul masaladir. Shu bois, ilg'or xalqaro va milliy taj-

riba uyg'unligini ta'minlagan holda, yerlarni muhofaza qilishga qaratilgan tizimning yaratilishi istiqbolda prokuratura organlarining ushbu nazorat yo'nalishidagi faoliyati samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Umuman olganda, ushbu sohada quyidagi xulosalar va takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, Yer kodeksining 83¹-moddasi ko'ra, prokuratura organlari yerlardan foydalanish va uni muhofaza qilish ustidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi organlar sirasiga kirmasa-da, biroq prokuratura organlarining yerdan foydalanishni nazorat qilish va ularni muhofaza etishni ta'minlashga mas'ul bo'lgan va bu sohada davlat nazoratini amalga oshiradigan mahalliy davlat hokimiyati organlari, shuningdek, yerdan foydalanish va uni muhofaza qilishga maxsus vakolatli bo'lgan davlat boshqaruvi organlari hamda boshqa davlat organlariga uslubiy va amaliy yordam ko'rsatishi, ushbu organlar

bilan o'zaro amaliy hamkorlikni ta'minlash borasida tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirishi mazkur sohada qonuniylikni ta'minlashga xizmat qilishi haqida xulosaga kelindi.

Ikkinchidan, yerlardan maqsadli va oqilona foydalanilishini ta'minlash maqsadida, Soliq qo'mitasi huzuridagi Davlat kadastr agentligi va Qishloq xo'jaligi vazirligining yerlardan maqsadli va oqilona foydalanilishi ustidan nazorat borasidagi vazifalarini uyg'unlashtirgan holda, Vazirlar Mahkamasi huzurida bevosita Yer nazoratini amalga oshirishga vakolatli bo'lgan "Davyernazorat" inspeksiyasini shakllantirish lozimligi taklif etiladi.

Bizning fikrimizcha, yer nazorati bo'yicha yagona davlat idorasi tashkil qilingan taqdirda, prokuratura organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan vazifalarnigina amalga oshirishiga imkoniyat yaratiladi.

REFERENCES

1. National Report on the State of Land Resources of the Republic of Uzbekistan. Cadastre Agency 2022, pp. 6–21.
2. Yo'ldoshev N.T. Yangi O'zbekiston prokuraturasi islohotlarning dastlabki samaralari [The first results of reforms of New Uzbekistan prosecutor's office]. *New Uzbekistan newspaper*, 2021.
3. Semenov A.S. Institute of mutual cooperation of the prosecutor's office with state authorities and municipal bodies. *State Power and Local Self-government*, 2012, no. 1, pp. 23–26.
4. Po'latov B.X. Prokuror nazorati [Prosecutor's supervision]. Tashkent, 2009, p. 169.
5. Vinegrad A. The Role of the Prosecutor serving the interests of all the people. *Hofstra Law Review*, 2000, vol. 28 (4), Art. 3. Available at: <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol28/iss4/3>
6. Vinokurov A.Yu. Mutual cooperation of the prosecutor's office of the Russian Federation and the environmental protection authorities of the Ministry of Natural Resources of the Russian Federation on the prevention of environmental violations. Moscow, 2000, p. 24.
7. Vinokurov Yu.Ye. Organization of law enforcement supervision. Moscow, MNEPU Publ., 1997, p. 83.
8. Chervyakova Yu. G. Problems of the prosecutor's control over the implementation of land legislation in the Russian Federation. Moscow, 'RSL' Publ., 2003, p. 115.
9. Raximov Sh.J. Suv to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosi ustidan prokuror nazoratini takomillashtirish masalalari [Issues of improving the prosecutor's control over the execution of legal documents on water]. Tashkent, 2023, p. 115.

10. Madaliyev O.M. Prokuror nazorati [Prosecutor's supervision]. Tashkent, TSIL Publ., 2006, p. 631.
11. Vinokurov Yu.Ye. Prokuror nazorati [Prosecutor's supervision]. Moscow, 2015, pp. 433–436.
12. Kapinus O.S. Prokuror nazorati [Prosecutor's supervision]. Moscow, 2014, vol. 2, pp. 365–374.
13. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorning buyruqlari [Orders of the Prosecutor General of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, 'Tasvir' Publ., 2018, vol. 2, pp. 63–78.
14. O'zbekiston Respublikasining kodekslari to'plami [Collection of codes of the Republic of Uzbekistan]. Vol. 1. Tashkent, 'Yuridik adabiyotlar' Publ., pp. 207–208.
15. Kalugina O.V. Prosecutor's control over the implementation of land legislation in the Russian Federation. Moscow, 2013, pp. 155–156.
16. Vinokurov K.Yu. Prosecutor's control over the execution of laws by administrative jurisdictional bodies. Moscow, 2004, p. 102.